

**ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЕКОЛОГИЧЕСКИЯ ПОДХОД ПРИ
ЗАПОЗНАВАНЕ НА УЧЕНИЦИТЕ С ПРИРОДНАТА СРЕДА В
НАЧАЛЕН ЕТАП НА ОБУЧЕНИЕ**

*Габриела Бистрева
Педагогически факултет, Тракийски университет – Стара Загора
магистърска програма „Предучилищна и начална училищна
педагогика“*

**APPLICATION OF THE ECOLOGICAL APPROACH IN
INTRODUCING STUDENTS TO NATURE IN THE INITIAL STAGE
OF EDUCATION**

*Gabriela Bistreva
Faculty of Education, Trakia University - Stara Zagora
Master's program "Preschool and Primary School Education"*

Abstract: *Aggravation of the ecological situation in the world and ever-growing contradictions between nature and society determine the ecological approach as one of the leading in the construction of cognitive subjects "Homeland", "surrounding world" and "man and nature". Ecological approach should assume its ecological responsibility in the overall set of measures for formation of environmentally friendly relations between man and nature.*

Key words: *natural environment, ecological approach, primary education*

Въведение

Обучението в началното училище има основополагаща роля в живота на всеки човек. По време на началното си образование учениците придобиват не само знания, умения и компетентности, но и изграждат себе си като пълноценни граждани на дадената страна; формират ценностна система за грижа и опазване на природната среда; осъзнават, че хората са част от природата и като такива те трябва да полагат грижи за нея, защото природата не е неизчерпаема даденост.

За стимулиране развитието на учениците и цялостното изграждане на детската личност съществена роля има обучението по роден край, околна свят и човекът и природата в I - IV клас. Предметите целят да задоволят потребността на учениците от знания за заобикалящата ги природа, умения да се ориентират в нея, както и цялостното развитие на детската личност.

В съвременния процес на обучение по роден край, околна свят и човекът и природата стои осмисляне на отношението *организъм – среда* от учениците. Осъзнаването на тази връзка се осъществява чрез екологическия подход на обучение в посочените учебни предмети.

Поради тази причина, целта на настоящата разработка е да определи приложението на екологическия подход при запознаване на учениците с природния свят в начален етап на обучение.

Теоретични основи на проблема

Екологическият подход е вариант на системното познание. Особеностите му се състоят в това, че в представите за екосистемата (или природния обект) влизат две системи. Едната от тях се намира в центъра и се разглежда като основен обект, а другата я заобикаля и се разглежда като заобикаляща среда. Централният обект винаги е показан в неговите взаимоотношения с неживата природа (климат, ландшафт) и с другите организми, които го заобикалят.

Екологическият подход дава възможност за преодоляване на антропоцентричното отношение към природата, според което човекът сам поставя себе си на най-високото място в йерархията. Човекът обаче може да бъде както централен обект, така и заобикаляща среда на друг централен обект (например човекът е част от заобикалящата среда на дадено животно или растение). Тази идея понякога се оказва много по-достъпна за учениците в I клас, отколкото за много възрастни. Достатъчно е едно кратко наблюдение на различна среда за живот (например река, море), за да могат учениците бързо и лесно да се убедят в това.

Ако се опитаме да заместим централния обект с определено растение, животно или човек, ще видим, че всяко едно живо същество е зависимо от определени условия на живот в заобикалящата го среда. Условията, които влияят върху живите организми в даден момент на дадено място, са едни и същи (например влажност на въздуха, температура), но върху отделните биологични видове те влияят по различен начин (таралежът се събужда от зимен сън преди леопардовия смок, защото двата биологични вида имат различни „претенции“ към температурата на околната среда). Така конструирано, познавателното съдържание дава възможност на учениците да осъзнаят, че разрушаването на средата води до гибел на живите организми. Изводът, до който стигат децата е, че не е достатъчно да не унищожаваме и убиваме защитените растения и животни, необходимо е още да не разрушаваме заобикалящата ги среда, която е техен дом.

Ако бъде направен опит за обобщаване на информацията, определяща екологическия подход в съвременната постановка на обучението по роден край, околна среда и човекът и природата, то бихме могли да кажем, че чрез съответния подход учениците:

восъзнават и осмислят връзката ***организъм – среда***;

восъзнават, че всеки организъм е тясно свързан със заобикалящата го природна среда;

восъзнават, че именно заобикалящата ни природната среда е носител на условията за живот в различна степен;

вразбират, че всеки организъм изисква специфични условия за живот (например: влажност на въздуха, температура, светлина) и всеки организъм развива разнообразни приспособления към тази среда;

впреодоляват антропоцентричното отношение към природата, според което човекът сам поставя себе си на най-високото място в йерархията.

Концептуална рамка на изследването

Цел: Да се установи готовността на педагога, бъдещ и настоящ начален учител, за приложение на екологическия подход в контекста на разкриване на добри практики за приложение на съответния подход при запознаване на учениците с природната среда в предметите роден край, околени свят и човекът и природата в начален етап на образование.

Задачите, чрез които ще се реализира целта, са:

1. Да се установи до каква степен студентите и началните учители са запознати със същността на екологическия подход.

2. Да се установи до каква степен бъдещите и действащите начални учители познават параметрите на педагогическата технология за приложение на екологическия подход в обучението по роден край, околени свят и човекът и природата.

3. Да се определи оценката на педагога по проблема за наличието на педагогическа литература (същност, дидактически възможности и варианти за приложение) за екологическия подход.

4. Да се установи необходимостта от приложение на екологическия подход при запознаване на учениците с природната среда в начален етап.

5. Да се установи личната позиция на педагога по проблема за приложение на екологическия подход при запознаване на учениците с природната среда в начален етап.

6. Да се сравни мнението на студентите и на началните учители относно философията на приложение на екологическия подход в обучението по роден край, околени свят и човекът и природата

Обект, предмет и контингент

Обект на изследването е отношението на студенти педагози и начални учители към приложението на екологическия подход при запознаване на учениците с природната среда в начален етап на обучение.

Предмет на изследването са механизмите на приложение на екологическия подход при запознаване на учениците с природната среда в начален етап на обучение.

Контингент на изследването са 40 студенти от IV курс, специалност ПНУП, и 20 действащи начални учители от училища в следните селища: гр. Казанлък, гр. Николаево, гр. Гурково и с. Енина.

Изследователска методика

В настоящето изследване се използва анонимна анкетна карта. Тя включва 8 въпроса, чрез които се събира информация за приложението на екологическия подход при запознаване на учениците с природната среда “ в начален етап на образование.

Процедура за провеждане на изследването, критерии и равнища**Процедура**

Педагогът отбелязва в оценъчна скала нивото, в което попада, чрез ограждане на съответната цифра. Оценъчната скала е в диапазон от 1 до 10.

Интерпретация на резултатите

- Разделяне на оценъчната скала на три равнища:
 - о ниско равнище – в диапазон от 1 до 3
 - о средно равнище – в диапазон от 4 до 7
 - о високо равнище – в диапазон от 8 до 10
- Анализ на резултатите по тези три равнища. За определяне на равнището, в което попадат анкетираните, се преминава през следната процедура:
 - о разграничаване на отговорите на студентите от тези на сега действащите начални учители за получаване на по-точна и достоверна информация относно изследваната проблематика;
 - о отбелязване на всеки получен отговор под съответната оценка (1, 2, 310);
 - о сумиране на отговорите в конкретния диапазон;
 - опревръщане на резултатите в процентно отношение спрямо всички анкетирани ;
 - о анализиране на получените резултати от анкетната карта по всеки от четирите критерия (посочени по-долу), чрез посочване на процентното отношение, попадащо в съответното равнище;
 - о даване на характеристика и излагане на становище относно получените резултати.

Критерии и равнища

Спецификата на проучването, отнасящо се до педагогическата технология на приложение на екологическия подход при запознаване на учениците с природната среда в начален етап на образование, налага използването на система от критерии и показатели.

Таблица 1

Критерии	Равнища
Оценка на педагога по проблема за наличието на педагогическа литература за екологическия подход	Ниско равнище
	Средно равнище
	Високо равнище
Необходимост и приложимост на екологическия подход	Ниско равнище
	Средно равнище
	Високо равнище
Лична позиция на педагога по проблема за приложение на екологическия подход	Ниско равнище
	Средно равнище
	Високо равнище
Професионална компетентност на педагога по отношение на педагогическата технология на приложение на екологическия подход	Ниско равнище
	Средно равнище
	Високо равнище

1. АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ПО КРИТЕРИИ И РАВНИЩА – СТУДЕНТИ

1.1. Анализ на резултатите по първи критерий – „Оценка на педагога по проблема за наличие на педагогическа литература“

По отношение на първи критерий можем да кажем, че само 7,5% от отговорите на студентите попадат в ниско равнище. Те са на мнение, че липсва педагогическа литература за технология на приложение на екологическия подход. Отговорите на 45% от анкетираните бъдещи начални учители попадат в средно равнище. Те смятат, че педагогическата литература в задоволителна степен съдържа информация за съответния подход. Тези резултати показват известна колебливост при оценката на студентите за наличието на педагогическа литература. Четиридесет и седем цяло и пет процента (47,5%) от тях считат, че педагогическата литература предлага достатъчно информация за същността и вариантите на приложение на подхода. Допускаме, че този процент е толкова висок поради факта, че бъдещите учители са усвоили голям обем информация относно традиционните подходи, които са широко застъпени в педагогическата литература; имат богат запас от знания за екологичното възпитание и образование и откриват връзки и закономерности между съответния подход и екологичното образование.

В заключение по първи критерий можем да кажем, че студентите от специалност ПНУП оценят равнището на педагогическата литература като задоволително.

В обобщен вид отговорите им биха могли да бъдат представени по следния начин:

Диаграма 1

1.2. Анализ на резултатите по втори критерий - „Необходимост и приложимост на екологическия подход“

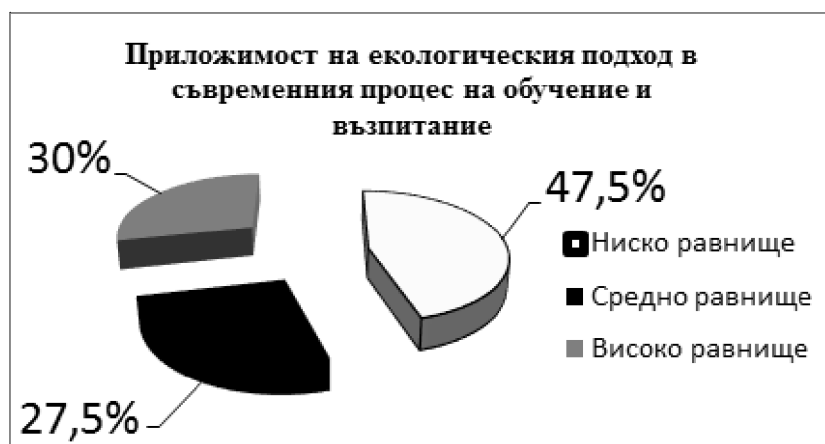
По втория критерий студентите изразяват своето мнение по зададения им въпрос: „В каква степен, според Вас, екологическият подход е приложим в съвременния процес на обучение и възпитание в часовете по роден край, околна среда и човекът и природата“?

Четиридесет и седем цяло и пет процента (47,5%) от анкетираните студенти – бакалавърска степен, са на мнение, че екологическият подход не е приложим в съвременния процес на обучение и възпитание в часовете по тези учебни предмети. Двадесет и седем цяло и пет процента (27,5%) са отговорите, които попадат в средното равнище – според тях екологическият подход е в известна степен приложим в съвременното обучение и възпитание. Следва да отбележим, че при една доста голяма част от анкетираните лица се наблюдава абсолютна категоричност по отношение на неприложимостта на съответния подход, а при друга част – колебливост по отношение на неговото приложение. Едва 30% от бъдещите педагози считат, че подходът е приложим в процеса на запознаване на учениците с природната среда. Допускаме, че този процент е доста нисък поради факта, че в педагогическата литература липсва информация за дидактическите възможности и варианти на приложение на екологическия подход.

В заключение по втори критерий можем да кажем, че според анкетираните екологическият подход е по-скоро неприложим в съвременния процес на обучение и възпитание по предметите роден край, околна среда и човекът и природата.

В обобщен вид отговорите на студентите могат да бъдат представени по следния начин:

Диаграма 2

1.3. Анализ на резултатите по трети критерий - „Лична позиция на педагога по проблема за приложение на екологическия подход“

Няма анкетираните студенти, които да са на мнение, че тяхната ценностна система не съответства на идеите на конкретния подход. Следва да отбележим, че отговорите на 72,5% от анкетираните бъдещи учители попадат във високо равнище. Те считат, че ценностната им система изцяло съответства на идеите на екологическия подход. Висок процент от тях осъзнават, че всеки организъм е тясно свързан със заобикалящата го среда и този факт съответства на тяхната ценностна система. Това навежда на

мисълта, че бъдещите педагози ще се стремят да формират такава ценностна система и у своите възпитаници, която да изгражда високи ценностни идеали, свързани с природната среда.

Двадесет и седем цяло и пет процента (27,5%) от отговорите са в средно равнище. Анкетираните лица, попадащи в този обсег, са на мнение, че тяхната ценностна система в известна степен съответства на идеите на екологическия подход.

В заключение по трети критерий можем да кажем, че бъдещите начални учители имат ясно изявена лична позиция относно педагогическата технология на приложение на екологическия подход в дисциплините по запознаване на учениците с природната среда и тяхната ценностна система в голяма степен съответства на идеите на подхода.

В обобщен вид отговорите могат да бъдат представени по следния начин:

Диаграма 3

1.4. Анализ на резултатите по четвърти критерий - „Професионална компетентност на педагога по отношение на педагогическата технология на приложение на екологическия подход“

Две цяло и пет процента (2,5%) от студентите оценят своето професионално равнище за приложение на екологическия подход като „незадоволително“. Бъдещите педагози отчитат своите педагогически умения като „недостатъчни“ относно приложението на екологическия подход в педагогическата практика. Четиридесет процента (40%) от анкетираните лица попадат в средно равнище. Те определят като „добро“ своето професионално равнище за приложение на подхода. Петдесет и седем цяло и пет процента (57,5%) от бъдещите педагози оценят като „високо“ професионалното си равнище.

В заключение по отношение на четвърти критерий можем да кажем, че значителна част от бъдещите учители определят себе си като „компетентни“ относно педагогическата технология за приложение на

екологическия подход в обучението по роден край, околнен свят и човекът и природата.

В обобщен вид отговорите могат да бъдат представени по следния начин:

Диаграма 4

2. АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ПО КРИТЕРИИ И ПОКАЗАТЕЛИ – НАЧАЛНИ УЧИТЕЛИ

2.1. *Анализ на резултатите по отношение на първи критерий - „Оценка на педагога по проблема за наличие на педагогическа литература“*

По отношение на първи критерий можем да кажем, че всички 100% от отговорите, свързани с оценката за наличие на педагогическата литература, попадат в ниско равнище. Според действащите начални учители липсва информация за екологическия подход, касаеща същността и вариантите на приложението му в педагогическата практика. Следва да бъде отбелязана категоричността, с която началните учители отричат наличието на педагогическа литература за съответния подход.

В заключение по първи критерий можем да кажем, че началните учители са единодушни в мнението, че липсва педагогическа литература, която да съдържа информация за същността на екологическия подход и варианти за приложението му в педагогическата практика при обучението по роден край, околнен свят и човекът и природата в начален етап на обучение.

В обобщен вид отговорите на началните учители могат да бъдат представени по следния начин:

Диаграма 5

2.1. Анализ на резултатите по втори критерий - „Необходимост и приложимост на екологическия подход“

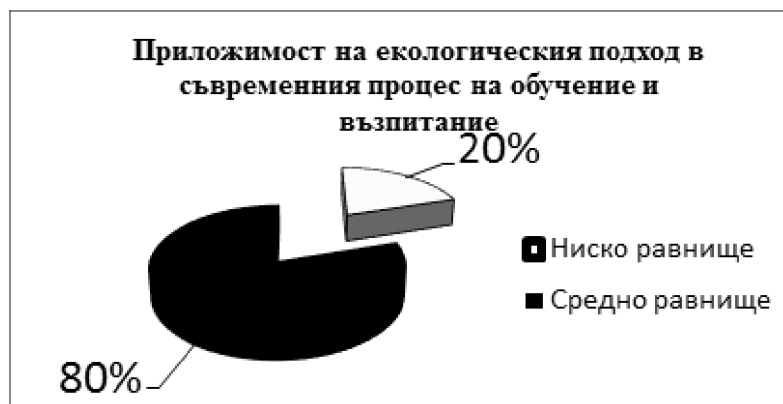
Всички 100% от анкетираните начални учители са на мнение, че е изключително необходимо екологическият подход да се прилага в съвременното обучение по роден край, околна среда и човекът и природата.

След като осъзнават необходимостта от приложение на екологическия подход, логично бе да им бъде зададен следният въпрос: „В каква степен, според Вас, екологическият подход е приложим в съвременния процес на обучение и възпитание в часовете по роден край, околна среда и човекът и природата?“ Двадесет процента (20%) от отговорите на началните учители попадат в диапазона на ниско равнище. Анкетираните са на мнение, че екологическият подход не се прилага в съвременното обучение по предметите, в които учениците се запознават с природния свят. Останалите 80% от отговорите попадат в средно равнище. Те оценят приложението на съответния подход като „задоволително“. Интересно е да отбележим, че няма начални учители, които мислят, че екологическият подход е категорично приложим в съвременния процес на обучение по съответните учебни предмети, въпреки че 100% от тях са на мнение, че е необходимо той да бъде прилаган. Смятаме, че тази колебливост по отношение на приложимостта на екологическия подход в обучението по предметите роден край, околна среда и човекът и природата е продиктувана от липсата на педагогическа литература, свързана с педагогическата технология на подхода. Позволяваме си да допуснем, че ниската приложимост на подхода произтича и от учебната документация по учебните предмети, в които учениците се запознават с природния свят. Следва да припомним, че според началните учители учебната документация в задоволителна степен предлага дидактически възможности и варианти за приложение на подхода.

В заключение по втори критерий можем да кажем, че началните учители оценят степента на приложимост на подхода като „незадоволителна“.

В обобщен вид отговорите на началните учители биха могли да бъдат представени така:

Диаграма 6

2.1. Анализ на резултатите по трети критерий - „Лична позиция на педагога по проблема за приложение на екологическия подход“

По отношение на трети критерий можем да кажем, че всички 100% от анкетираните учители са на мнение, че тяхната ценностна система изцяло съответства на идеите на екологическия подход. Категоричността на получената стойност е доказателство, че няма начални учители, които мислят, че тяхната ценностна система не съответства на идеите на съответния подход. С оглед на получените резултати следва да си зададем следните въпроси: „Защо в съвременния процес на обучение екологическият подход е недостатъчно приложим при положение, че ценностната система на всички анкетирани изцяло съответства на идеите на конкретния подход? Къде се крие проблемът за ниската приложимост на подхода – в образователната система или в учебната документация?“ Допускаме, че отговорите на тези въпроси са свързани с липсата на конкретни варианти за приложение на екологическия подход.

В заключение по отношение на трети критерий можем да кажем, че всички анкетирани начални учители са категорични в мнението си, че тяхната ценностна система изцяло съответства на идеите на екологическия подход.

В обобщен вид отговорите им са представени в Диаграма 7:
Диаграма 7

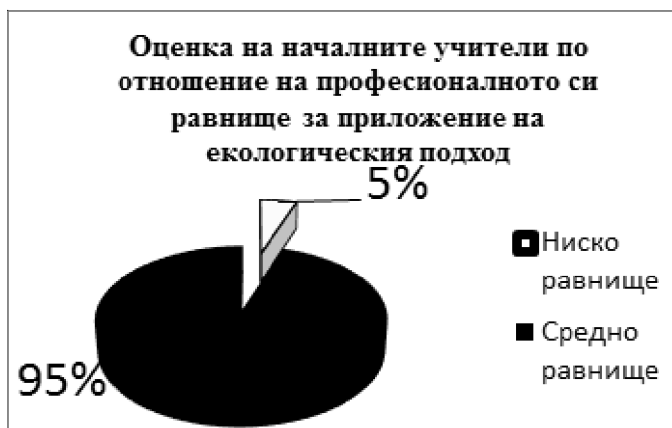
2.1. Анализ на резултатите по четвърти критерий – „Професионална компетентност на педагога по отношение на педагогическата технология на приложение на екологическия подход“

Обработените резултати по четвъртия критерий показват, че 5% от анкетираните начални учители оценят професионалното си равнище на приложение на екологическия подход като „ниско“. Деветдесет и пет процента (95%) го определят като „добро“. Следва да отбележим, че няма анкетиранни лица, които да са категорични и уверени в своята професионална компетентност относно приложението на съответния подход. Считаме, че тази колебливост произтича от липсата на педагогическа литература, касаеща педагогическата технология за приложение на подхода. Допускаме, че началните учители са неуверени в своето професионално равнище именно поради факта, че няма откъде да получат информация за дидактическите възможности и варианти на приложение на екологическия подход в педагогическата практика.

В заключение можем да кажем, че анкетираните начални учители определят себе си „в известна степен“ професионално компетентни по отношение на приложението на екологическия подход в обучението по роден край, околната среда и човекът и природата.

В обобщен вид отговорите на началните учители са представени така:

Диаграма 8

ИЗВОДИ И ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Задълбоченият анализ на педагогическата литература и проведеното проучване сред студенти – бъдещи начални учители, и действащи начални учители позволява да се насочим към следните изводи:

1. Екологическият подход е по-скоро неприложим в съвременния процес на обучение и възпитание по роден край, околн свят и човекът и природата.

2. Педагогическата литература относно същността на екологическия подход и варианти на неговото приложение в педагогическата практика е недостатъчна. Оказва се, че учебната документация по роден край, околн свят и човекът и природата в задоволителна степен съдържа дидактически възможности и варианти за приложение на съответния подход.

3. Ценностната система и на бъдещите, и на действащите начални учители съответства на философията на екологическия подход.

4. Студентите в специалност ПНУП и началните учители са в известна степен професионално компетентни по отношение на педагогическата технология за приложение на екологическия подход.

От направените изводи можем да обобщим, че в съвременния процес на обучение и възпитание по роден край, околн свят и човекът и природата екологическият подход остава недооценен и той е в недостатъчна степен приложим.

За да докажем колко необходимо е приложението на екологическия подход в съвременния процес на обучение по предметите, в които учениците се запознават с природната среда, ще завършим със следните думи на Клебер: „Ние сме поставени в една градина (жизнената система на нашата планета). Ние можем да живеем само в и от тази градина. От нас зависи да я запазим в благоприятно за нас състояние, ако искаме да живеем. Затова всеки човек трябва първо да се образова като градинар.“

ЛИТЕРАТУРА

1. Андреев, М. Дидактика. София: Народна просвета, 1987
2. Галчева, К. За екологичното възпитание на детето. Пазарджик, 1993.
3. Иванов, Г., Е. Грудлева. Агро-екологична технология (I – IV клас). Пловдив: Макрос, 1999, 2001
4. Иванов, Г., А. Калинова. Субект-субектно взаимодействие в технологичното обучение. Стара Загора: ИК „Кота“, 2015.
5. Костова, З. За изграждане на екологичното съзнание у учениците. София, 1988.
6. Кукушин, В. С., А.В. Болдырева-Вараксина. Педагогика начального образования. М.: ИЦ „Мар – Т“, 2005
7. Лазарова, Л., М. Димитрова. Екологично възпитание за устойчиво развитие. София:Посоки, 2001.
8. Мирчева, И.,Е. Джамбазова. Докосване до природата. София: „Веда Словена – ЖГ“, 2006.
9. Методически разработки на началния учител. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1995.
10. Петров, П. Методика на обучението по математика в началните класове. Стара Загора: Педагогически факултет, 2011.
11. Петрова, В. Дванадесет интерактивни метода в обучението по роден край, околен свят, човекът и природата, човекът и обществото в I – IV клас. Стара Загора: ИК „Кота“, 2009
12. Петрова, В. Детските концепти за природата. Стара Загора: ИК „Кота“, 2005.
13. Приложение № 13 по чл. 5, ал. 1. Изисквания за резултатите по учебните предмети роден край и околен свят.
14. Тенева, М. Овластяване на дидактическа проблематика от студенти. Стара Загора, 2012
15. Учебна програма по роден край за I клас. София: Министерство на образованието и науката, 2000
16. Учебна програма по околен свят за II клас. София:Министерство на образованието и науката, 2002
17. Учебна програма по човекът и природата за III клас. София: Министерство на образованието и науката, 2003
18. Учебна програма по човекът и природата за IV клас. София: Министерство на образованието и науката, 2003
19. Harada, N. Umweltherziehung in der Primarshchule in Japan. 1999
20. Kleber, E. W. Grundzuege oekologisches Paedagogik. Eine Einfuehrung in oekologisch-paedagogisches Denken. Weinheim und Muenchen, Juventa Vrlag, 1993
- 21, <https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F>